

Les Feudalitats al Llenguadoc i a Catalunya. Algunes observaciones sobre les divergències de l'evolució

Hélène Débax

► To cite this version:

Hélène Débax. Les Feudalitats al Llenguadoc i a Catalunya. Algunes observaciones sobre les divergències de l'evolució. L'Avenç, 1996, 202, pp.302-307. hal-03294156

HAL Id: hal-03294156

<https://hal.science/hal-03294156>

Submitted on 20 May 2022

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

D O S S I E R

LES FEUDALITATS AL LLENGUADOC I A CATALUNYA. ALGUNES OBSERVACIONS SOBRE LES DIVERGÈNCIES DE L'EVOLUCIÓ

Hélène Débax

Llenguadoc, igual que Catalunya, va veure durant els segles centrals de l'edat mitjana una societat que es podria qualificar de feudal. Aquesta afirmació, avui en dia àmpliament admesa, va ser tanmateix refutada durant molt de temps. Efectivament, els historiadors tradicionals de la feudalitat havien basat el seu esquema descriptiu sobre les fonts del país «d'Entre-Loire-et-Rhin», és a dir, la regió compresa entre aquests dos rius. Llavors tenien una consciència força confusa de les característiques del sud de França,¹ les quals es manifestaven en institucions particulars com ara el franc-feu o l'homenatge servil, però la societat meridional no era estudiada per ella mateixa. Més endavant, durant els anys seixanta, van ser nombroses les recerques que es van dedicar a descriure els països meridionals. Llavors es descobreix una societat molt original, amb unes divergències respecte del model de feudalitat septentrional que no paren d'accentuar-se: n'és el testimoni capdavanter el col·loqui organitzat a Tolosa de Llenguadoc l'any 1968.² E. Magnou-Nortier, en la conclusió de la seva tesi publicada l'any 1974, encara va més lluny: l'autora descriu un sud de França «que ignora fins al segle XII, i sens dubte fins a la conquesta dels capets, el vassallatge, la feudalitat,

les revoltes urbanes i les servituds col·lectives».³

La diferència amb la societat catalana en aquella mateixa època, el caràcter feudal de la qual és afirmat i a bastament descrit per P. Bonnassie en la seva tesi,⁴ sembla llavors irreductible. Com pot ser que dos països tan propers des de tants punts de vista, per la seva història, per la seva llengua, haguessin evolucionat d'una manera tan diferent els segles XI i XII?

LES TESIS EXISTENTS

La paradoxa va començar a ser resolta als anys vuitanta per part de noves recerques sobre el migdia i una reflexió renovada sobre el concepte de feudalitat. El model «clàssic» de feudalitat, tal com era descrit de manera general, va ser considerat de mica en mica com una construcció de la ment, un sistema reconstituït i ideal. «Decididament, ja no s'ha de parlar de feudalitat "clàssica", el model ja ha fet el seu servei. Tampoc no existeix una feudalitat "perfecta", o més aviat és que totes ho són més o menys a la seva manera», afirma G. Duby.⁵ Llavors la contradicció entre Llenguadoc i Catalunya pot començar a reduir-se, puix que la feudalitat del sud de França ja s'havia deslliurat del seu complex d'inacabament.⁶

En la seva síntesi sobre les regions des del Rhòne fins a Galícia, P. Bonnassie posa en evidència per al segle XI «una ruptura neta en la història de les societats hispanoocitanes, una ruptura que precisament és allò que marca l'adveniment del feudalisme».⁷

Si bé sembla que dominen les convergències en la història de la societat als segles XI-XII, també és cert que cal fer una constatació força divergent pel que fa al segle XIII: els comtes barcelonins van saber donar unitat a Catalunya, mentre que la unitat del Llenguadoc només es realitzà sota l'administració francesa, després de la conquesta capeta. Per què els poders del migdia de França no van saber, o no van poder, crear un Estat nacional?⁸ Malgrat tot, els grans prínceps ambiciosos no mancaven, tant si parlem dels ducs d'Aquitània com dels comtes de Tolosa o de Provença. Potser cal buscar-ne les pistes en la naturalesa de la feudalitat llenguadociana i en les modalitats del seu establiment el segle XI? És el que nosaltres intentarem de demostrar en aquest breu article. En el procés d'unificació de Catalunya, és segur que hi va haver factors històrics generals que van tenir un paper preponderant. La seva situació «a la marca», a les fronteres del món cristià, és un d'aquests

L'augment de la violència: un *miles* precipitat a l'infern amb el seu cavall (detall del timpà de Conques, començament del segle XII).

factors. La proximitat del perill musulmà va soldar, sense cap mena de dubte, els comtats catalans. Però avui sabem que aquesta cohabitació no va estar marcada per un enfrontament continu. La radicalització i la dramatització de les relacions entre l'Islam i els comtats no comencen fins sota el regnat de Ramon Berenguer IV.⁹ En aquest respecte, el més important va ser, més que una unitat bel·licosa feta contra els musulmans, l'enriquiment dels barcelonins pel sistema de pàries que el realisme polític dels comtes del segle XI, i sobretot de Ramon Berenguer I, va saber imposar als taifes. Aquesta riquesa va tenir un paper primordial en la reconstitució dels poders després de la crisi dels anys 1040-1050. Segon factor general: les relacions familiars que solden les diverses famílies catalanes. Els titulars dels comtats de Barcelona, Empúries, Rosselló, Urgell, Besalú i Cerdanya descendeixen tots dels fills de Bellon, comte de Carcassona, al començament del segle IX. Però van renovar aquestes aliances amb freqüents intercasaments: 33 casa-

ments comtals del total de 61 comptabilitzats per Martí Aurell són endogàmics, a l'interior dels comtats catalans.¹⁰

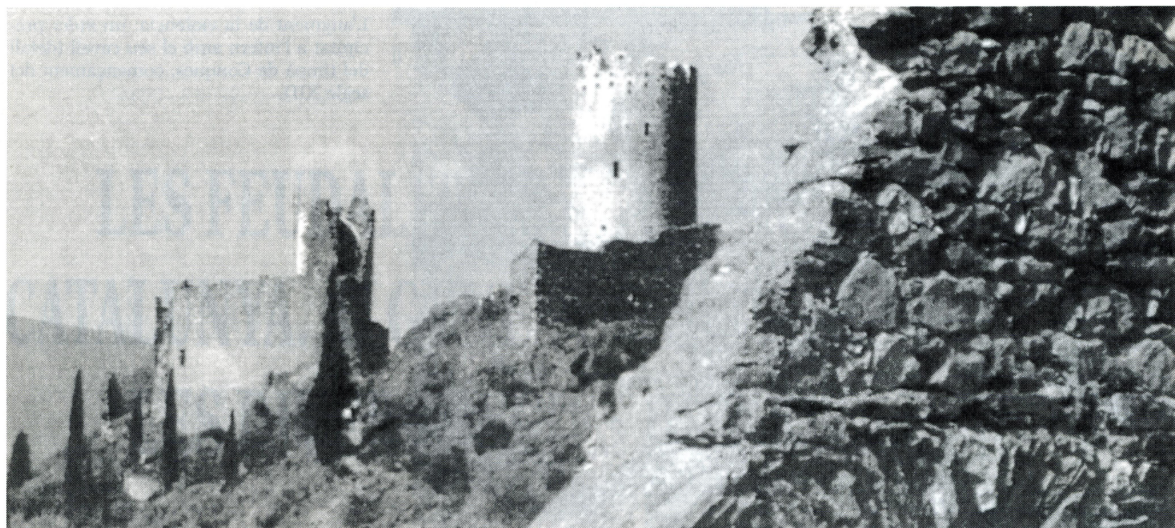
Certament, aquests dos elements no eren presents al Llenguadoc contemporani. Malgrat els sarraïns de Freinet, a Provença, que d'altra banda van ser expulsats al final del segle X, l'Islam és lluny. Pel que fa a les famílies dirigents, es caracteritzen més per la seva dispersió. Malgrat tot, les estratègies matrimonials dels comtes de Tolosa i de Barcelona són sorprenentment paral·leles. L'estratègia d'arrelament regional amb aliances locals és succeïda, a partir de la segona meitat del segle XI, per recerques més llunyanes i més prestigioses.¹¹ De tota manera, els comtes de Tolosa van tenir unes relacions difícils amb els altres grans llinatges meridionals: cap unió amb els Guilhem de Montpeller, una sola amb els Trencavel, cap amb els Narbona. Encara que es poden identificar o sospitar intercasaments en el si d'aquesta classe dirigent llenguadociana, no es pot parlar, com a Catalunya, d'un conglomerat familiar, d'un cogovernament de cosins.

El que hi trobem és la dispersió, fins i tot l'atomització de poders com a regla comuna. Però, encara que aquests elements hagin pogut tenir el seu paper, no ens semblen els factors determinants.

LA POLÍTICA: CONJUNTURA INTERNACIONAL I EVOLUCIÓ INTERNA

Llavors, potser cal buscar la resposta en l'evolució política general. Si ens situem a nivell comtal, la independència respecte de poders exteriors és real, tant al nord com al sud dels Pirineus. Llenguadoc i Catalunya pertanyen teòricament al Regnum Francorum, però cap dels nostres comtes no ret homenatge al rei de França. L'autonomia dels comtes de Barcelona després de l'any 987 és ben manifesta amb el títol de *princeps* que els és atorgat.¹² A Tolosa, els comtes semblen dominar encara més clarament el país: la seva terra és denominada «monarquia» al segle X pel cronista de Vabres i «regnum» en una carta del segle XI.¹³ En la seva titulatura, el títol de marquès s'afegeix al de comte.

31 *L'Avenç* (202)

Al bell mig dels dominis dels Trencavel, els quatre castells de Lastours (Aude; només Cabaret, al fons a l'esquerra, és d'època feudal), fotografia d'H. Débax.

Al final del segle XI, Ramon IV de Saint-Gilles, un dels caps de la primera creuada, es posa al capdavant dels contingents meridionals. Va tenir un paper important a Terra Santa, va conquerir un comtat, el de Trípoli, que va deixar al seu fill. Dos dels seus successors van fer també el gran viatge cap a Orient. Aquesta política de prestigi va ser potser una de les raons de la seva feblesa al Languedoc. En lloc de gestionar amb seny els seus comtats i d'assentar el seu poder, van quedar fascinats pel miratge oriental i van estar a punt de perdre-ho tot. En dues ocasions, quan el comte era a ultramar, Tolosa va ser conquerida pel duc d'Aquitània. La conjuntura política del segle XII també els va ser menys favorable. Un conflicte interminable els va oposar als comtes de Barcelona pel control de Provença, més endavant, a partir de mitjan segle, es va internacionalitzar amb les intervencions anglesa i capeta.¹⁴ Ara bé, aquesta gran guerra meridional, «la Guerra dels Cent Anys del segle XII», es va desenvolupar en el seu propi principat, en sòl occità. Sens dubte això va afeblir el seu poder, sobretot perquè els altres dirigents meridionals no es van comprometre unànimement al seu costat. Ben al contrari, els Guilhem i els Narbona foren gairebé sempre aliats dels catalans i els Trencavel van tenir un paper de balança, canviant diverses vega-

des les seves aliances per conservar la plena independència.

Els comtes de Tolosa, grans prínceps d'Occident, eren al capdavant d'uns dominis extensos, de la Garona al Roine, de Rodez fins al mar,¹⁵ però no els van convertir mai en un veritable principat. Malgrat la superioritat del seu poder, mai no van saber imposar-se veritablement a una gran aristocràcia regional força dinàmica. A Catalunya, a mitjan segle XI, després de l'anorreament de la revolta dels barons, el problema ja s'havia solucionat abans i més radicalment. A Languedoc, ben al contrari, tot el segle XII està dominat per la incapacitat dels comtes d'imposar-se, per la impossibilitat d'una veritable unió de les forces languedocianes. D'altra banda, justament per intentar eliminar els rivals Trencavel, massa indulgents envers l'heretgia, Raimon V va escriure l'any 1177 al capítol general de l'orde del Císter per denunciar el catarisme. No podia saber que cent anys més tard la creuada que ell havia contribuït a endegar portaria la incorporació del seu comtat al domini reial.

En aquesta conjuntura política internacional, sembla que els comtes de Tolosa van fracassar. Però, com acabem d'esbossar, no caldria buscar una de les raons del seu fracàs més aviat en els problemes d'organització interna?

És segur que els comtes de Tolosa,

ja ho hem constatat,¹⁶ no van reeixir a crear un Estat. Des de Ramon Berenguer I, i encara més al segle XII, els catalans es van dotar d'estructures d'Estat. Pierre Bonnassie ha descrit amb molt de detall el fenomen que comença ja al final del segle XI: «tots els habitants del país, tan se val on visquin o tan se val qui siguin, es troben "sota el jou" del comte»,¹⁷ aquest crea en el marc de les castellanies una veritable administració local, es dota d'un consell secret, promulga una legislació i, al segle XII, organitza una veritable fiscalitat.¹⁸ Encara que pel que fa als comtes de Tolosa les fonts són deficientes, fins i tot podríem dir que inexistents, no sembla que existeixi res de semblant a Languedoc. No podem discernir cap estructura comuna al conjunt dels comtats, els comtes tenen moltes dificultats per unir els dos punts forts del seu domini, Tolosa i Saint-Gilles sur le Rhône, i això fins i tot en el sentit més material: els camins est-oest es troben, la major part del temps, controlats pels enemics.¹⁹ No hi ha, doncs, Estat tolosenc.

Però en la definició del poder de l'Estat català, hem deixat de banda tot el seu aspecte feudal. Pierre Bonnassie mostra ben clarament que l'Estat barceloní es va construir sobre la feudalitat i a partir d'ella. Així doncs, retrobem aquí el nostre problema inicial: vol dir això que el Languedoc no hauria conegut la

feudalitat? No ho creiem. Més aviat caldria buscar les respostes en les modalitats de la instauració i en l'evolució del sistema feudal de Llenguadoc.

Ens cal tornar al problema de la mutació feudal, al cor de força discussions des de fa uns anys.²⁰ A Llenguadoc hi va haver una evolució entre un segle X en què el poder pertany als comtes, de Tolosa, de Carcassona, de Melgueil o de Provença, que continuen reunint assemblees públiques, i un segle XI en què no van saber impedir que el poder real passés a les famílies dels seus antics lloctinents, dels vescomtes o de petites dinasties locals. Una de les modalitats de la mutació feudal de Llenguadoc és la proliferació d'aquests petits centres de poder independents. Després de la desaparició de la família de Carcassona vers el 1060, els Trencavel, que eren vescomtes d'Albí i de Nîmes, acaparen els vescomtats de Carcassona, Razès, Beziers i Agde. A la costa, Narbona també és dirigida per vescomtes, Melgueil pels seus comtes, ben aviat en competència amb l'ascensió dels Guilhems al voltant de Montpeller. Les terres més muntanyenques coneixen també dinasties de vescomtes, a Millau i a Rodez. En els intersticis de tots aquests poders s'insereixen, al segle XII, senyories més peti-

tes, les dels vescomtes de Lautrec, de Minerve o dels senyors d'Anduze. Pel que podem jutjar a partir de les fonts subsistents, cap d'ells no té cap lligam de subordinació permanent i ben establert amb els comtes locals. Ben al contrari, al segle XII, alguns com els Guilhems, els Trencavel o els vescomtes de Narbona presten homenatge als comtes-reis catalans.

LA FEUDALITAT DEL LLENGUADOC

Sembla que també es posa en dubte la naturalesa mateixa de la feudalitat al Llenguadoc. No tenim pràcticament cap font sobre els comtes de Tolosa, però es pot estudiar pel que fa al principat dels Trencavel a partir del cartulari que se n'ha conservat.²¹ Es compon de 585 textos, dels quals més de 300 són juraments feudals dels segle XI i XII. Aquests juraments són del tot semblants als juraments catalans.²² Però a diferència de Catalunya, no es troba cap *convenientia*; aquesta mena de font sembla desconeguda a Llenguadoc. Els drets i deures respectius del senyor i del vassall només estan definits en les donacions en feu i en els juraments. Sens dubte, els termes de l'acord previ a l'entrada en vassallatge no es feien per escrit. Això comporta que les obligacions

respectives quedin més desdibuixades, no només per als historiadors actuals sinó també per als contemporanis: els vescomtes no van tenir aquest instrument preciós per a la construcció del seu poder que van ser les *convenientiae*.

Encara més, sembla que la noció de «ligesse», el jurament sòlid (o fidelitat sòlida) català, els sigui desconeguda. En cap dels nostres textos no apareix cap rastre de l'*homo solidus* o del *melius senior*. Això que constatem per al principat dels Trencavel es pot estendre als dominis dels Guilhems de Montpeller: «quant à la ligesse, elle n'apparaît presque pas. On peut tout au plus en citer deux exemples», que són un jurament de 1090 al bisbe de Maguelonne i una represa en feu de Ramon Berenguer IV per Tortosa l'any 1136.²³ El segon d'aquests exemples no es pot prendre en consideració ja que s'inscriu netament en un context català. És una llàstima que no tinguem els arxius dels comtes de Tolosa per saber què passava en els seus dominis. Les restes que en subsisteixen, referents als encontorns de Nîmes, conservades al Trésor des Chartes del rei de França, no mostren cap diferència amb les abundants fonts que emanen dels Trencavel i dels Guilhems. L'únic element que podem emparentar una mica amb l'homenatge sòlid al Llenguadoc, és la

afers
revista de cultura i pensament

22

Sobreviure al franquisme

1995

Revista fundada per:
Sergi García Martínez
Director:
Manuel Ardit Lucas

Subscripcions: Editorial Afers
Apartat Correus 267
46470 Catarroja
PAÍS VALENCIÀ

IX:22 (1995) Sobreviure al franquisme

Josep BENET: Sobreviure al franquisme. Introducció / Ramir REIG: Estratègies de supervivència i estratègies de millora. Els treballadors al País Valencià durant el franquisme (1939-1975) / Francesc ROCA: Antifranquisme: llibertat o igualtat? / David GINARD i FÉRON: L'oposició franquista a les Balears (1939-1977) / Sergio RODRÍGUEZ TEJADA: De la resistència a l'oposició. El moviment estudiantil valencià sota el franquisme (1956-1973) / Hilari RAGUER: L'Església i el règim de Franco / Joan SAMSÓ i LLENAS: L'activitat editorial en català entre el 1939 i el 1951 / Francesc VILANOVA i VILA-ABADAL: La delegació de la Generalitat a Catalunya (1946-1948). Les divergències entre l'exili i l'interior / Albert FORMENT: Art i franquisme al País Valencià. Notes per a una reflexió / Jordi PORTA i RIBALTA: L'antifranquisme a les entitats. L'exemple de la RUSA / Pere ANGUERA: Un ateneu sota el franquisme. El Centre de Lectura de Reus / Joan COLOMINES i PUIG: Lectura crítica de poesia en la clandestinitat, 1959-1964 / Recensions / Resenyes culturals / Publicacions rebudes

—Subscripció anual (tres números): 5.200 Pta. (IVA inclòs)
—Exemplar solt: 3.120 Pta. (IVA inclòs)
—Pagament bancari: demaneu butlleta de subscripció

33 L'Avenç (202)

L'Avenç, Revista d'història (Barcelone), Núm. 202, abril 1996

Un vescomte cavaller (segell d'un Trencavel vescomte de Beziers i senyor de Carcassona, segle XII), fotografia d'H. Débax.

reserva de fidelitat.²⁴ Aquesta clàusula és ben poc freqüent en els juraments: només 25 dels 322 del cartulari dels Trencavel; generalment juga a favor dels grans personatges de la regió, comtes, vescomtes, arquebisbe de Narbona o altres bisbes, però també de petits senyors que posseeixen el mateix castell. És clar, però, que no es tracta d'un veritable homenatge sòlid amb tot el rigor que implica l'elecció del «senyor millor». Així doncs, al Lenguadoc manca aquesta altra eina de la constitució d'un poder superior, de la construcció d'una piràmide feudal.

Com a última divergència amb les *convenientiae* catalanes, els nostres juraments llenguadocians rarament comporten la clàusula inicial en què el fidel es compromet a no atemptar contra els béns del senyor.²⁵ Al Lenguadoc, quan és present, és una fórmula molt vaga, el vassall només jura no arrabassar l'honor al senyor. No hi ha una veritable geografia del poder, tal com la trobem als juraments catalans. Ara bé, M. Zimmermann conclou després d'haver analitzat aquesta enumeració: «*cette promesse de fidélité équivaut à une reconnaissance de la suprématie barcelonaise et lui donne un commencement de fondement juridique*».²⁶ Aquesta divergència amb Catalunya ens sembla tan significativa com les dues primeres. Els poders de Lenguadoc —el dels Trencavel en el cas estudiat, però les conclusions es poden generalitzar— no van poder imposar-se als senyors dels castells i fer reconèixer la seva superioritat.

CONCLUSIÓ

Les diferències d'evolució entre Lenguadoc i Catalunya tenen, doncs, més a veure amb condicions generals que amb factors interns, conseqüències de les modalitats de la feudalització. No es pot dir que Lenguadoc hagi tingut una feudalitat imperfecta, inacabada, ben al contrari. Ens sembla que la feudalització al segle XI va ser molt profunda i molt general, i la disseminació de poders, extrema. Arreu hi va haver petits senyors que van acaaparar o construir fortificacions, van imposar la seva llei sobre la terra del voltant, van anar a fer la guerra contra els castellans veïns.²⁷ És la segona fase,²⁸ la de la reconstrucció dels poders, la que sembla que es va accomplir imperfectament. Cap poder no va reeixir a imposar-se de manera clara. Certament, els Trencavel van constituir un principat feudal vast que van poder controlar gràcies a una política continuada de represes en feu, però una relació de forces no gaire favorable només els va permetre imposar als seus vassalls una promesa d'ajuda, de consell i una rendició del castell a qualsevol reclam del senyor. Aquest poder és plenament feudal, les sèries de juraments ho mostren. Però els vescomtes no van poder imposar aquests instruments que van assentar la base de la supremacia barcelonina —*convenientiae* detallades, homenatge sòlid, reconeixement del poder comtal. La mutació feudal va tenir lloc a Lenguadoc, però els comtes, que no van saber constituir una piràmide feudal, no en van treure gaire profit. No van haver d'enfrontar-se a una revolta major, i no van poder imposar-se tan fermament a una aristocràcia que no havien guanyat militarment. Mai no van poder fer reconèixer el seu poder superior sobre qualsevol fortificació de Lenguadoc, ni fer-se retre homenatge per tots els senyors i, en conseqüència, no es van poder constituir en Estat. Perquè són precisament aquests elements els que fonamenten l'Estat català.◀

NOTES

1. F. L. Ganshof, *Qu'est-ce que la féodalité?*, Brussel·les, 1944, 5a edició, París, 1982, p. 108-109.

2. En particular les aportacions d'A. R. Lewis i E. Magnou-Nortier, «Les structures sociales de l'Aquitaine, du Languedoc et de l'Espagne au premier âge féodal», *Annales du Midi*, 1968.

3. E. Magnou-Nortier, *La société laïque et l'Eglise dans la province ecclésiastique de Narbonne, de la fin du VIIIe à la fin du XIe siècle*, Tolosa, 1974, p. 651.

4. P. Bonnassie, *La Catalogne du milieu du Xe à la fin du XIe siècle, croissance et mutations d'une société*, Tolosa, 1975-1976.

5. En el seu informe del col·loqui de Roma: «Féodalités méditerranéennes», *Le Monde*, 27 d'octubre de 1978, p. 32.

6. Per a Provença: J.-P. Poly, *La Provence et la société féodale (879-1166)*, París, 1976; per al Biterrois: M. Bourin-Derruau, *Villages médiévaux en Bas-Languedoc: genèse d'une sociabilité (Xe-XIVe siècle)*, París, 1987; per a Auvernia: C. Lauranson-Rosaz, *L'Auvergne et ses marges (Velay, Gévaudan) du VIIIe au XIe siècle, la fin du monde antique?*, Le Puy en Velay, 1987.

7. P. Bonnassie, «Du Rhône à la Galice: genèse et modalités du régime féodal», *Structures féodales et féodalisme dans l'Occident méditerranéen (Xe-XIIIe siècles)*, Roma, 1980, p. 43.

8. P. Bonnassie, «L'Occitanie, un Etat manqué?», *L'Histoire*, núm. 14, 1979, pp. 31-40.

9. M. Zimmermann, «Aux origines de la Catalogne: géographie politique et affirmation nationale», *Le Moyen Age*, 1983, pp. 5-40.

10. M. Aurell, «Jalons pour une enquête sur les stratégies matrimoniales des comtes catalans (IXe-XIe s.)», Symposium internacional sobre els orígens de Catalunya (segles VIII-XI), Barcelona, 1991, p. 282.

11. *Ibidem*, p. 297; H. Débax, «Stratégies matrimoniales des comtes de Toulouse (850-1270)», *Annales du Midi*, 1988, pp. 131-151.

12. M. Zimmermann, «Naissance d'une principauté: Barcelone et les autres comtats catalans aux alentours de l'an Mil», *Catalunya i França meridional a l'entorn de l'an mil, Col·loqui internacional Hug Capet 987-1987*, Barcelona, 1991, pp. 119-121. I Posada al dia dels esdeveniments de 987: M. Zimmermann, «Hugues Capet et Borell. A propos de l'«indépendance» de la Catalogne», *ibidem*, p. 59-64.

13. J.-P. Poly, «L'autre nom du comte Raimon», *Catalunya...* p. 73.

14. R. d'Abadal, «A propos de la «domination» comtale de Barcelone sur le Midi français», *Annales du Midi*, 1964, pp. 315-345; C. Higounet, «Un grand chapitre de l'histoire du XIIe siècle: la rivalité des maisons de Toulouse et de Barcelone pour la prépondérance méridionale», *Mélanges Louis Halphen*, París, 1951, pp. 313-322.

15. Ch. Cau, «Le comté de Toulouse. Essai de géographie politique», *De Toulouse à Tripoli. La puissance toulousaine au XIIe siècle (1080-1208)*, Tolosa, 1988, pp. 15-20.

16. P. Bonnassie, «Sur les "origines" de la Catalogne: quelques remarques et orientations de recherche», *Symposium international...* p. 445.

17. P. Bonnassie, *La Catalogne...*, volum 2, pp. 708 i següents.

18. Th. N. Bisson, *Fiscal Accounts of Catalonia under the Early Count-Kings (1151-1213)*, Universitat de Califòrnia, 1984.

19. G. Pradalié, «Cadres économiques dans le comté de Toulouse au XIIe siècle», *De Toulouse à Tripoli...*, p. 21.

20. D. Barthelemy, «La mutation féodale a-t-elle eu lieu?» (nota crítica), *Annales*, E.S.C., 1992, pp. 767-777. J.-P. Poly i E. Bournazel, «Que faut-il préférer au "mutationnisme"? ou le problème du changement social», *Revue Historique de Droit français et étranger*, 1994, pp. 401-412. T.N. Bisson, «The "Feudal Revolution"», *Past and Present*, vol. 142, 1994, pp. 6-42.

21. H. Débax, «Le cartulaire des Trencavel (Liber Instrumentorum Vicecomitalium)», *Les Cartulaires, Mémoires et Documents de l'Ecole des Chartes*, Paris, 1993, pp. 291-299.

22. P. Bonnassie, «Les conventions féodales dans la Catalogne du XIe siècle», *Annales du Midi*, 1968, pp. 529-561. M. Zimmermann, «Aux origines de la Catalogne féodale: les serments non datés du règne de Ramon Berenguer Ier», *La formació i expansió del feudalisme català, Estudi General*, 1985-1986, pp. 109-149.

23. H. Katsura, «Serments, hommages et fiefs dans la seigneurie des Guilhem de Montpellier (fin XIe-début XIIIe)», *Annales du Midi*, 1992, pp. 159-160.

24. Sota la forma «salva la fedeltat de...» o «excepto contra...»

25. «Non dezerbrei de tua honore...» amb una enumeració del patrimoni comtal a Catalunya. M. Zimmermann, «Aux origines de la Catalogne féodale...», p. 113.

26. *Ibidem*, p. 131.

27. És significatiu que a Lluenguadoc les revoltes semblin permanents. No es pot aïllar, com és el cas de Catalunya, un període de crisi aguda seguit d'un altre de tranquil·litat. P. Bonnassie, *La Catalogne...*, volum 2, capítol IX, l'ascensió de la violència; capítol XII: la reabsorció de la crisi.

28. Parlem de segona fase en un sentit més lògic que cronològic. Els dos fenòmens han tingut lloc de manera concomitant.

(Traducció: Lourdes Bigorra)

HÉLÈNE DÉBAX

Universit  de Toulouse II-Le Mirail.

Institut de Ciències Polítiques i Socials

Institut adscrit a la Universitat Aut noma de Barcelona

COL·LECCIÓ DE "WORKING PAPERS":

- 83/94 ESPÍN, Eduardo: El Gobierno en la comunidad autónoma de Castilla-La Mancha
- 84/94 GOM , Ricard, BRUGU , Joaquim: Public participation in a decentralized city: the case of Barcelona
- 85/94 PELLICANI, Luciano: Eclissi o tramonto dell'idea socialista?
- 86/94 CAZORLA, José: El clientelismo de partido en España ante la opinión pública. El medio rural, la administración y las empresas
- 87/94 POLAKIEWICZ, J rg: La reforma constitucional alemana de 21 de diciembre de 1992: el nuevo papel de los L nder en la integración europea
- 88/94 STEIN, Torsten: Estado de derecho, poder público y legitimación desde la perspectiva alemana
- 89/94 RIECHMANN, Jorge: Los verdes austríacos: politica ecologista en el país del consenso
- 90/94 LANZARO, Jorge Luis: Transition in Transition: Parties, State and Politics in Uruguay 1985-1993
- 91/94 COLOMÉ, Gabriel: Política y medios de comunicación: una aproximación teórica
- 92/94 PALETZ, David L., LIPINSKI, Daniel: Political culture and political communication
- 93/94 MOSSUZ-LAVAU, Janine: La crise de la politique en France
- 94/94 VILANOVA, Pere: El sistema político y la política exterior: el ciclo formal
- 95/94 MORISI, Massimo: Giurisdizione e politica antiche domande sull'onda del caso italiano
- 96/94 GONZÁLEZ MURÚA, Ana Rosa: Algunas cuestiones en torno al derecho a la intimidad, el derecho a la autodeterminación informativa y la ley orgánica 5/1992, de 29 de octubre de regulación del tratamiento automatizado de datos personales (LORTAD)
- 97/94 WINOCK, Michel: Les nationalismes français
- 98/94 VIR S, M  Rosa: A qualitative approach to electoral abstention
- 99/94 MÜLLER-ROMMEL, Ferdinand: Green parties under comparative perspective
- 100/94 MOLAS, Isidre: Abst nir-se  s un altra manera de participar
- 101/95 BLONDEL, Jean: The links between appointments, policy-making and patronage in government-supporting parties relationships
- 102/95 PASSERIN D'ENTREVES, Maurizio: La teoria della cittadinanza nella filosofia politica di Hannah Arendt
- 103/95 ROSENKRANTZ, Carlos F.: El nuevo Rawls
- 104/95 MATAS, Jordi: Public administration and the recruitment of political elites: formal and material politicization in Catalonia
- 105/95 WEIL, Patrick: L'Europe a-t-elle une politique de l'immigration?
- 106/95 BROWN-JOHN, Lloyd: Federalism and cultural pluralism: the Canadian experience
- 107/95 McROBERTS, Kenneth: Competing nationalisms: Quebec-Canada relations
- 108/95 MASTROPAOLO, Alfio: Il tramonto della democrazia italiana
- 109/95 HANF, Kenneth: Institutional prerequisites of sustainable development. Domestic responses to EU environmental policy
- 110/95 AMOR S, Mois s: Decentralisation and new governance: A comparison between Barcelona and Birmingham
- 111/95 DELANNOI, Gil: Destin commun et destin communautaire, de l'utilit  de distinguer et de d finir nation et nationalisme
- 112/95 LEVINE, Daniel H.: Religious change, empowerment, and power: reflections on Latin American experience

Si esteu interessats en rebre algun WP, de manera gratuïta, adre eu la vostra comanda a:

Institut de Ciències Polítiques i Socials
Mallorca, 244, Pral. - 08008 Barcelona
Tel.: (93) 487 10 76 - Fax: (93) 487 11 49

WORKING PAPERS

51 L'Avenç (202)

L'Avenç, Revista d'història (Barcelone), Núm. 202, abril 1996